

મુસલમાન કે હુકૂક મુસલમાન પર

સંપાદક- મૌલાના જલીલ અહસન નદવી રહ.

■ રાહે અમલ હિન્દી સે લિપ્યાન્તરણ કિયા હે.

બિસ્મિલ્લાહિર્રહમાનિર્રહિમ

નોટ: યહાં જો હુકૂક બયાન હુએ હૈ ઉનમે મુસ્લિમ ઔર ગૈર
મુસ્લિમ બરાબર હૈ.

૧) અબૂ દાઉદ કી રિવાયત કા ખુલાસા.

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને ફરમાયા જો મુસલમાન કિસી ગૈર મુસ્લિમ શહરી પર અત્યાચાર કરેગા યા ઉસ્કી હક મારી કરેગા, યા ઉસપર ઉસ્કી તાકાત સે જ્યાદા બોઝ (યાની જિજ્યા જો મખસૂસ કિસ્મ કા હિફાજતી ટૅક્સ હોતા હૈ) ડાલેગા યા ઉસ્કી કોઈ ચીઝ જબરદસ્તી લે લેગા તો મેં અલ્લાહ કી અદાલત મેં મુસલમાન કે ખિલાફ દાયર હોને વાલે મુકદ્દમા મેં ઉસ ગૈર મુસ્લિમ શહરી કા વકીલ બનકર ખડા હૂંગા.

૨) બુખારી કી રિવાયત કા ખુલાસા | રાવી ઈબને ઉમર રહી.

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને અપને આખિરી હજ મેં (જિસ્કે બાદ આપ દુનિયા સે ચલે ગયે) ઉમ્મત કો ખિતાબ કરતે હુએ ફરમાયા

સુનો અલ્લાહ ને તુમ્હારા ખૂન ઓર માલ વ
આબરુ મુહતરમ બનાયા હૈ જિસ તરહ
તુમ્હારા યે દિન, યે મહીના ઓર યે શહર
મુહતરમ હૈ.

સુનો ક્યા મેને તુમ કો પહુન્ચા દિયા, લોગોં ને કહા હાં આપને
પહુન્ચા દિયા! આપ ﷺ ને ફરમાયા એ અલ્લાહ તૂ ગવાહ રહના
કી મેને ઉમ્મત કો સંદેશ પહુન્ચા દિયા, યે બાત આપને ત્રીન
બાર ફરમાઈ, ફિર ફરમાયા સુનો દેખો મેરે બાદ કાફિર ના બન
જાના કી તુમ મુસલમાન હોકર આપસ મેં એક દૂસરે કી ગર્દન
મારને લગો.

**૩} બુખારી વ મુસ્લિમ કી રિવાયત કા ખુલાસા | રાવી જરીર
બિન અબ્દુલ્લાહ રદી.**

મેને રસૂલુલ્લાહ ﷺ કે હાથ પર બૈઅત કી નમાઝ કાયમ કરને,
જકાત દેને ઓર હર મુસલમાન કી ખૈરખ્વાહી કરને પર.

બૈઅત કે અસલ મતલબ હૈ બેય દેના, યાની આદમી જિસ્કે
હાથ પર બૈઅત કરતા હૈ અસલ મેં વો ઈસ બાત કા વાદા
કરતા હૈ કી મેં પૂરી ઝિન્દગી ઈસ વાદે કો નિબાહૂગા.

જરીર બિન અબ્દુલ્લાહ રદી ને આપ ﷺ સે
ત્રીન બાતોં કા વાદા ક્રિયા, નમાઝ કો ઉસ્કી
તમામ શરતો કે સાથ અદા કરના ઓર
જકાત દેના ઓર ત્રીસરી બાત યે કી અપને

મુસલમાન ભાઈયોં કે સાથ કોઈ ખોટ કા મામલા ના કરના
ઉન્કે સાથ રહમત વ શફાકત ઓર ખૈરખવાહાના મામલા
કરના. ઈસ હદીસ સે માલમ હોતા હૈ કી મુસલમાનો કો
આપસ મેં કિસ તરહ સે રહના યાહિએ.

**૪} બુખારી વ મુસ્લિમ કી રિવાયત કા ખુલાસા | રવી
નુઅમાન બિન બશીર રદી.**

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને ફરમાયા કી તુ મુસલમાનો કો આપસ મેં
રહમ કરને, મોહબ્બત કરને ઓર એક દૂસરે કી તરફ ઝુકને મેં
એસા દેખેગા જૈસા કી જિસ્મ કા હાલ હોતા હૈ કી અગર એક
અંગ કો કોઈ બીમારી હોતી હૈ તો શરીર કે બાકી અંગ
બેખવાબી ઓર બુખાર કે સાથ ઉસ્કા સાથ દેતે હૈ.

આપ ﷺ ને જિસ્મ કી મિસાલ દેતે હુએ યે નહીં ફરમાયા કી
મુસલમાનો કો જિસ્મ કે અંગોં કી તરહ હોના યાહિએ બલ્કી

मुसलमानों की ओर हमेशा रहने वाली
सिफत के तौर पर इरमाते हैं की जब भी तू
उन्को देखेगा तो उन्हें ओर दूसरे के साथ
रहमत व शफाकत से पेश आने वाला ही
पायेगा।

**पं जुमारी व मुस्लिम की रिवायत का जुलासा | रावी अबू
मूसा रही.**

रसूलुल्लाह ﷺ ने इरमाया की मुसलमान, मुसलमान के लिये
ईमारात की तरह है जिसका ओर हिस्सा दूसरे हिस्से को
ताकात पहुंचाता है फिर आपने ओर हाथ की उंगलियों को
दूसरे हाथ की उंगलियों में मिला कर बताया।

ईस हदीस में मुसलमान सोसाईटी की मिसाल ओर ईमारात
से दी गई है की जिस तरह उसकी ईंटें ओर दूसरे से जुड़ी होती
है उसी तरह मुसलमानों को आपस में चिमटे रहना चाहिए
और फिर जिस तरह हर ईंट दूसरी ईंट को कुव्वत और
सहारा देती है उसी तरह उन्हें भी ओर दूसरे को सहारा देना
चाहिये, और जिस तरह बिजरी हुई ईंटें ओर दूसरे से

જુડકર મજબૂત ઈમારત કી શક્તિ અપના લેતી હૈ, ઉસી તરહ મુસલમાનો કી તાકાત કા રાઝ ઉન્કે આપસ મેં જુડને મેં હૈ અગર વો બિખરી હુઈ ઇંટોં કી તરહ રહે તો ઉન્કો હવા કા

હર ઝાંકા ઉડાલે જા સકતા હૈ, ઓર પાની કા હર રેલા બહા લેજા સકતા હૈ, આખિર મેં ઇસ હકીકત કો એક હાથ કી ઉંગલિયોં કો દૂસરે હાથ કી ઉંગલિયોં મેં મિલા કરકે મહસૂસ શક્તિ મેં બયાન ફરમાયા.

૬} મિશકાત કી રિવાયત કા ખુલાસા | રાવી અબૂ હુરૈરા રહી.

એક મુસલમાન દૂસરે મુસલમાન કી તકલીફ કો અપની તકલીફ સમઝતા હૈ જિસ તરહ વો અપની તકલીફ સે તડપતા હૈ ઇસી તરહ યે ભી તડપ ઉઠે ઓર ઉસ્કો દૂર કરને કે લિએ બેચેન હો જાએ.

એક દૂસરી હદીસ કે શબ્દ યે હૈ તુમ્મે સે હર એક અપને ભાઈ કા આઈના હૈ તો અગર ઉસ્કો તકલીફ મેં દેખે તો ઉસ્કી તકલીફ કો દૂર કર દે, ઇસી તરહ અગર ઉસ્કે, અન્દર કોઈ કમજોરી દેખતા હૈ તો ઉસે અપની કમજોરી સમઝ કર દૂર

કરને કી કોશિશ કરે.

9) બુખારી વ મુસ્લિમ કી રિવાયત કા ખુલાસા | રાવી અનસ રદી.

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને ફરમાયા કી તૂ અપને ભાઈ કી મદદ કર ચાહે વો ઝાલિમ હો યા મઝલૂમ.

તો એક આદમી ને કહા કી એ અલ્લાહ કે રસૂલ! મઝલૂમ હોને કી સૂરત મેં તો મેં ઉસ્કી મદદ કરુંગા, લેકિન ઉસ્કે ઝાલિમ હોને કી સૂરત મેં કિસ તરહ મદદ કરુંગા? આપ ﷺ ને ફરમાયા કી તૂ ઉસે જુલ્મ કરને સે રોક દે, યહી ઉસ્કી મદદ કરના હૈ.

10) બુખારી વ મુસ્લિમ કી રિવાયત કા ખુલાસા | રાવી ઈબને ઉમર રદી.

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને ફરમાયા કી મુસલમાન મુસલમાન કા ભાઈ હૈ ના તો ઉસપર વો જુલ્મ કરતા હૈ ઓર ના ઉસ્કો અકેલા છોડતા હૈ ઓર જો અપને ભાઈ કી ઝરૂરત પૂરી કરેગા અલ્લાહ ઉસ્કી ઝરૂરત પૂરી કરેગા ઓર જો શખ્સ કિસી

મુસલમાન કી પરેશાની દૂર કરેગા અલ્લાહ
કયામત કે દિન ઉસ્કી પરેશાની દૂર કરેગા
ઔર જો શખ્સ કિસી મુસલમાન કે ઐબોં કો
છુપાએગા અલ્લાહ કયામત કે દિન ઉસ્કે
ઐબોં કો છુપાએગા.

હદીસ કે આખિરી શબ્દોં કા મતલબ યે હૈ કી અગર નેક
મુસલમાન કોઈ ગલતી કર બૈઠે તો ઉસ્કો લોગોં કી નઝર સે
ગિરાને કે લિએ જગહ-જગહ બયાન ના કરતે ફિરો, બલ્કી
ઉસ્કે ઐબ પર પર્દા ડાલો ઉસ શખ્સ કે વિપરીત જો જાહિરી
તૌર પર અલ્લાહ કે આદેશો કો તોડતા હૈ તો ઉસ્કે ઐબોં કો
છુપાને કે બજાએ ઉસ્કો નંગા કરને કા હુકમ આપ ﷺ ને દિયા હૈ.

**બ) બુખારી વ મુસ્લિમ કી રિવાયત કા ખુલાસા | રાવી
અનસ રદી.**

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને ફરમાયા કસમ હૈ ઉસ જાત કી જિસ્કે કબ્જા
મેં મેરી જાન હૈ, કોઈ શખ્સ ઈમાનદાર નહીં હો સકતા જબ તક
અપને ભાઈ કે લિએ વો કુછ પસન્દ ના કરે જો અપને લિએ
પસન્દ કરતા હૈ.

૧૦} બુખારી વ મુસ્લિમ કી રિવાયત કા
બુલાસા | રાવી અબૂ અય્યૂબ અંસારી રદી.

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને ફરમાયા આદમી કે લિએ
જાઈજ નહીં હૈ કી વો અપને ભાઈ સે તીન રાતોં
સે જ્યાદા સંબંધ તોડે રખે કી દોનો રાસ્તે મેં એક દૂસરે સે મિલેં
તો મુંહ ફેર લેં ઓર ઉન દોનો મેં બેહતર વો હૈ જો સલામ મેં
પહલ કરે.

યે બાત મુઝ્કિન હૈ કી દો મુસલમાન કિસી વક્ત કિસી બાત
પર એક દૂસરે સે નારાઝ યા ઝગડા હો જાએ ઓર બાતચીત
બન્દ કર દેં લેકિન તીન દિન સે જ્યાદા ઉન્કો ઈસ હાલત પર
ના રહના યાહિએ ઓર આમતૌર પર એસા હી હોતા હૈ કી દો
આદમિયોં કે બીચ અગર તલખી પૈદા હો જાએ ઓર વો દોનો
અલ્લાહ કા કુછ ડર રખતે હો તો દો તીન દિન ગુજરને કે બાદ
ઉન્કે અન્દર એક દૂસરે સે મિલને કી તડપ પૈદા હોને લગતી હૈ
ઓર આખિર મેં ઉન મેસે એક સલામ મેં પહલ કરકે ઉસ
શૈતાની તલખી કો ખત્મ કર દેતા હૈ ઈસલીયે પહલ કરને
વાલે કી ફઝીલત ઈસ હદીસ મેં ભી બયાન હુઈ હૈ ઓર ઈસ્કે

अलावा दूसरी हदीसों में भी.

११} बुजारी व मुस्लिम की रिवायत का
बुलासा। रावी अबू हुरैरा रही.

رسولुल्लाह ﷺ ने फरमाया अपने आपको बुरे
गुमान से बचावो इसलिये की बुरे गुमान के साथ जो बात
की जायेगी वो सबसे ज्यादा झूठी बात होगी, और दूसरे के
बारे में जानकारी हासिल करते मत फ़िरो और ना टोह में
लगो और ना आपस में दलावी करो, और ना अेक दूसरे से
दुश्मनी रभो और ना अेक दूसरे की काट में लगो और
अल्लाह के बन्दे बनो, आपस में भाई-भाई बनकर
मिन्दगी गुजारो.

इस हदीस में कुछ शब्द है जिन की तफ़सील नीचे दी जाती है.
१. 'तहस्सुस' का मतलब है कान लगाना और निगाह
लगाना, रसूलुल्लाह ﷺ के फ़रमान का मतलब है की किसी की
बातें सुनने के लिये चुपके से छुपकर ञडा हो जाना और फ़िर
उस्की बात को उसके ખिलाइ इस्तेमाल करना और उसे
लोगों की निगाह में गिराना इमान और इस्लाम के ખिलाइ

બાત છે.

૨. 'તજસ્સુસ' કા મતલબ છે કિસી કે ઐબ કી ટોહ મેં લગે રહના કી કબ ઉસ્સે કોઈ ગલતી હોતી છે ઓર કબ ઉસ્કી કિસી કમજોરી કા

ઉસ્કો પતા ચલતા છે તાકિ જલ્દ હી ઇસ્કી ઇજાઝત કો ઘટાને કે લિએ ઇધર-ઉધર ફેલાને મેં લગ જાએ.

૩. 'તનાજુશ' જો ખરીદને ઓર બેચને સે તાલ્લુક રખતા છે જિસ્કે લિએ ઉર્દૂ કા મુનાસિબ શબ્દ દલાલી, દલાલ ઓર વ્યાપારી મેં યે બાત તૈય હોતી છે કી દલાલ બઢ-બઢ કે બોલી બોલેગા ઓર ઉસ્કા ઇરાદા ઉસ માલ કો ખરીદને કા નહીં હોતા બલ્કી સિર્ફ ગ્રાહક કો ફસાને કે લિએ વો ઐસા કરતા છે.

૪. 'તદાબુર' કા મતલબ આપસ મેં દુશ્મની કરને કે ભી છે ઓર સંબંધ તોડ લેને કો ભી કહતે છે.

૧૨} તિરમેઝી કી રિવાયત કા ખુલાસા | રાવી ઇબને ઉમર રદી.

રસૂલુલ્લાહ ﷺ મિમ્બર પર તશરીફ લાએ ઓર બહુત હી ઊંચી આવાઝ સે ફરમાયા એ વો લોગો જો સિર્ફ અપની

જુબાન સે ઇસ્લામ લાએ હો, ઔર ઈમાન તુમ્હારે દિલોં મેં નહીં ઉતરા હૈ, તુમ લોગ મુસલમાનો કો તકલીફ ના પહુંચાવો ઔર ના ઉન્કો લઝ્ઝા દિલાવો ઔર ના ઉન્કે એબોં કે પીછે પડો.

જો લોગ અપને મુસલમાન ભાઈ કે એબોં કે પીછે પડેંગે તો અલ્લાહ ઉન્કે એબ કે પીછે પડ જાએગા, ઔર જિસ શખ્સ કે એબ કે પીછે અલ્લાહ પડ જાએગા ઉસે રૂસવા કર ડાલેગા, અગરયે વો અપને ઘર કે, અન્દર હો.

મુનાફિકીન સચ્ચે ઔર પાકીઝા મુસલમાનો કો તરહ તરહ કી તકલીફેં પહુંચાતે ઔર ઉન્કે ખાનદાની શર્મનાક એબ જો જાહિલિયત કે ઝમાને મેં હુએ થે ઉન લોગોં કે સામને બયાન કરતે, ઉન્હીં લોગોં કો રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને ઇસ હદીસ મેં ડાંટા હૈ, કુછ દૂસરી હદીસોં મેં બયાન હુઆ હૈ કી યે તકરીર કરતે વક્ત રસૂલુલ્લાહ ﷺ કી આવાઝ ઇતની ઉંચી હો ગઈ થી કી આસપાસ કે ઘરોં તક યે આવાઝ પહુંચ ગઈ ઔર ઔરતોં ને સુના.

93} मुस्लिम की रिवायत का ज़ुलासा। रावी अबू हुरैरा रही.

رسولुﷺ ने फ़रमाया अेक मुसलमान के
दूसरे मुसलमान पर ड हक है, पूछा गया की अे
अल्लाह के रसूल वो क्या है!

आपﷺ ने फ़रमाया जब तू मुसलमान भाई से मिले तो उसकी
सलाम कर, और जब वो तुझे दापत दे तो उसकी दापत कुबूल
कर, और जब वो तुझ से पैरज्वाही चाहे तो तू उसकी
पैरज्वाही कर, और जब उसे छींक आये और वो
अलहमदुलिल्लाह कहे तो तू उसका जवाब दे, और जब वो
बीमार हो तो उसकी धयादत कर, और जब वो मर जाये तो
उसके जनाजे के साथ जा.

सलाम करने का मतलब सिर्फ़ अस्सलामु अलैकुम का शब्द
बोल देना ही नहीं है बल्की ये अेक अेलान और धकरार है
धस बात का की मेरी तरफ़ से तेरी जान, माल और धज्मत
सुरक्षित है में किसी तरीके पर तुझे कोध तकलीफ़ नहीं
पहुंयाओगा, और धस बात की दुरआ है की अल्लाह तेरे धीन

વ ઈમાન કો સુરક્ષિત રખે ઓર તુઝ પર
અપની રહમત ઉતારે.

તશમીત કા મતલબ છીંકને વાલે કે લિએ
ભલાઈ કે શબ્દ કહને કે હૈ જૈસે યરહમુકલ્લાહ

કહના યાની અલ્લાહ તુઝ પર અપની રહમત ઉતારે ઓર તૂ
અલ્લાહ કી ફરમાબરદારી કરતા રહે ઓર તુઝ સે કોઈ ઐસી
ગલતી ના હો જાયે જિસ પર દૂસરોં કો હંસને કા મોકા મિલે.

**૧૪} ઈબને માજા કી રિવાયત કા ખુલાસા | રાવી ઉકબા
બિન આમિર રહી.**

રસૂલુલ્લાહ ﷺ કો યે ફરમાતે હુએ સુના કી મુસલમાન-
મુસલમાન કા ભાઈ હૈ, જો મુસલમાન અપને ભાઈ કે હાથ
કોઈ ચીઝ બેચે ઓર ઉસમે ઐબ હો તો ઉસ્કો યાહિએ કી
ઉસ ઐબ કો ઉસ્સે સાફ-સાફ બયાન કર દે, ઐબ કો છુપાના
કિસી મુસલમાન વ્યાપારી કે લિએ જાઈજ નહીં હૈ.

**૧૫} અબૂ દાઉદ કી રિવાયત કા ખુલાસા | રાવી હઝરત
આઈશા રહી.**

એક આદમી નેક ઓર પરહેજગાર હૈ, અલ્લાહ કી

નાફરમાની નહીં કરતા, ઐસા આદમી કભી ફિસલ કર ગુનાહ મેં ગિર પડે તો ઉસ્કી વજહ સે ઉસે નઝરો સે ના ગિરા દો, ઉસ્કી બેઈઝતી ના કરો, ઉસ્કી ઉસ ગલતી કો ફૈલાતે મત ફિરો, બલ્કી માફ કર દો, હાં અગર વો ઐસા ગુનાહ કરે જિસ કી સઝા શરીઅત મેં મુકરર હૈ, જૈસે ઝીના, ચોરી વગૈરા તો ઐસે ગુનાહ માફ નહીં કિએ જાઅંગે.

૧૬} અબૂ દાઉદ શરાહુસ સુત્રાહ કી રિવાયત કા ખુલાસા.

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને ફરમાયા કી અલ્લાહ કે બન્દોં મેસે કુછ ઐસે લોગ હૈ જો ના હુજૂર હૈ ઔર ના શહીદ, ફિર ભી અંબિયા ઔર શુહદા કયામત કે દિન ઉન્કે ઓહદે પર રશક કરેગે જો ઉન્હેં અલ્લાહ કે યહાં મિલેગા.

લોગોં ને કહા કી એ અલ્લાહ કે રસૂલ! યે કૌન લોગ હોગે? આપ ﷺ ને ફરમાયા કી યે વો લોગ હોગે જો આપસ મેં એક દૂસરે કે રિશ્તેદાર ના થે ઔર ના આપસ મેં માલી લેન-દેન કરતે થે બલ્કી સિર્ફ અલ્લાહ કે દીન કી બુનિયાદ પર એક દૂસરે સે મોહબ્બત કરતે થે, અલ્લાહ કી કસમ ઉન્કે યેહરે

नूरानी होगे और उनके चारों तरफ़ नूर ही नूर होगा। उन्हें कोई डर ना होगा। उस वक़्त जबकी लोग डरे हुए होंगे, और ना कोई ग़म होगा। उस वक़्त जबकी लोग ग़म में पड़े हुए होंगे।

और फिर आपने ये आयत पढ़ी 'अला ईन्ना औलियाअल्लाहि ला भौकुन अलैहिम वला हुम यहज़नून'. असल हदीस में 'ग़बित' का शब्द आया है जिसके मतलब बहुत ज़्यादा ખુશ होने के हैं, ये शब्द रश्क और हसद के लिये भी ईस्तेमाल हुआ है यहाँ पर पहला अर्थ मुराद है। हदीस का मतलब ये है की जिस तरह अ़क़ उस्ताद अपने शागिर्द के उ़िया मक़ाम हासिल कर लेने से ખુશ होता और ફખ महसूस करता है उसी तरह अंभिया और शुहदा ज़ो सबसे ज़्यादा उ़िया मक़ाम रखते हैं उन लोगों की कामयाबी पर ખुश होंगे, ये लोग जिन्का मरतबा बयान हुआ है उनकी मोहब्बत की बुनियाद सिर्फ़ दीन पर थी, ખૂनी रिश्ता और माली लेन-देन ने उनको आपस में नहीं ज़ोडा था, बल्की

ઇસ્લામ ઓર ઇસ્લામી ઝિન્દગી પૈદા કરને કે ઝજબે ને ઉન્કો એક દૂસરે કા દોસ્ત ઓર સાથી બનાયા થા, એસે લોગોં કે લિએ દુનિયા મેં ફતહ વ કામયાબી કી ખુશખબરી દી ગઈ હૈ ઓર આખિરત મેં હમેશા રહને વાલે ઇનામ કી.

સુરે યૂનુસ કી વો આયત જો ઉપર લિખી ગઈ હૈ વો રસૂલુલ્લાહ ﷺ પર ઇમાન લાને વાલોં ઓર દીન કી રાહ મેં સતાએ જાને વાલોં ઓર ઇમાની ઝિન્દગી કે લિએ કોશિશ કરને વાલોં ઓર જાહિલિયત કે નિજામ સે કશમકશ કરને વાલોં કે બારે મેં હૈ.

અલ્લાહ ને ફરમાયા 'લહુમુલ ખુશરા ફિલહયાતિદુનિયા વ ફિલ આખિરતિ' ઉન્કે લિએ ખુશખબરી હૈ ઇસ ઝિન્દગી મેં ભી ઓર ઇસ્કે બાદ આને વાલી ઝિન્દગી મેં ભી. (સુરે યુનુસ/64)